

ROSTA.

VÁLASZ CARLO TAGLIAVINI-NEK.

Olasz-magyar és magyar-olasz szótárom eddig megjelent első részéről Carlo Tagliavini a *Corvina* című folyóirat legutóbbi számában (Vol. XIX—XX., Anno X.) kritikát írt. A bírálat oly vállveregető, fölényesen kitanító hangon van tartva, hogy szükségszerűen polemikus feleletet kell, hogy kihívjon. Hogy pedig ezzel a *Széphalom* olvasóit terhelem, arra szolgáljon mentségül, hogy a félévenként megjelenő olasz folyóirat következő számát meg nem várva, egy hozzá hasonlóan nem tisztára tudományos, hanem egyben társadalmi és szépirodalmi revü rostájára kívánkozok feleletem.

A szokásos dicsérő bevezetés után Tagliavini érdemileg azzal kezdi bírálatát, hogy bizony jobb lett volna a dolgot a magyar-olasz résszel kezdeni, mert az olasz-magyarra már itt volt a két kötetes Kőrösi-féle szótár, mely ma is aránylag szerény áron megszerezhető. Mi végtelenül örülünk, hogy egy magyar egyetemi tanárnak fizetése megengedi, hogy egy 48 pengős kiadást (ennyire van a mű kötött példánya Rényi olasz-katalógusában most is jelölve) szerénynek nevezzen, azonban mi a magunk gondolkozását kénytelenek voltunk hallgatóink pénztárcájához szabni . . . Itt pedig az volt hosszú évek egyetemi oktatásából kialakult tapasztalatom, hogy az olasz szakstúdium föllendülésének első akadályá épen egy könnyen kezelhető és olcsó kézisztár hiánya volt. Ezen kellett hát első sorban segíteni. Ha Tagliavini ezt megérti, talán kiindulási pontja is helyesebb lesz. Különbén a német szótárak (Rigutini, Michaelis, G. Sacerdote) példája is az idegenből fordító I. kötet kiindulási pontját javasolta. Így eljárásom logikus volt tudományos és gyakorlati szempontból egyaránt.

Ebben az egyetemi oktatás által adott gyakorlati szükségben már egyszerűsmind adva van a bíráló másik, komolyabb kifogására is a válasz. Azt veti szememre, hogy nem egy ma már elavult szót regisztrálok szótáromban. Nos igen. Nem volt sok értelme, hogy megkérdőjelezze az *abbarrare*-t, mikor található volna régebbi, dantei szavakat is a szótárban. Hiszen szándékom az volt, hogy a köznyelv szavainak számontartása mellett az irodalmi olvasmányokhoz tegyem alkalmassá munkámat. Tehettem ezt annál is inkább, mert szótárom szerkesztésekor — ezelőtt három évvel — úgy tudtam, hogy egy nagy budapesti kiadócégnél sajtó alatt van Zambra Alajosnak teljesen a társalgási nyelvre beállított szótára. Sajnos, ezt azóta is csak hirdetik az „olasz nyelv tanulásához nélkülözhetetlen segédkönyvek jegyzéké”-ben (l. Rényi-könyvjegyzék). Vajjon mikor fog megjelenni?

S mit kívánna Tagliavini ily irodalmi, vagy olykor régies értelemben is vett szavak helyett a szótárban? Érténém, ha az újabb technikai vívmányok, fejlett sportélet stb. szavainak, a *má*-nak pontosabb figyelemmel kísérését követelné. Megnyugtatom, e terület sem ismeretlen előttem, s Pécsét jártában szemináriumomban láthatta azokat a bizonyos „jó szótárak”-at, melyekre szeret hivatkozni. De nem: nem ilyen szók hiányoznak Tagliavini-nek. Hanem hiányzik neki például ez a szó, hogy *forcipe*. Megvallom, hogy erre a váratlan követelésre elállt a szavam. A bíráló által tekintélyként idézett Zingarelli a kifejezésnek egyetlen értelmét ismeri: jelöli azt a fogószerű eszközt, mellyel a hoz-

záértő sepcialista a makacs gyermeket segíti világra.*) Most már, ha Tagliavini ráér arra, hogy szabad óráiban szülészettel foglalkozzék, ahhoz semmi közünk. De ne követelje egy kis olasz kéziszótár használójától, hogy ő is okvetlenül e nagyon szűkkörű szakkifejezés iránt érdeklődjék.

S ezzel meg is érkeztünk volna a híres *piattola*-hoz! A ginekológus rovar-tudóssá változik. A szónak mindenáron egy — a társadalmi érintkezés formáiból száműzött, mert egy undok parazitát illető — jelentését (*pediculus inguinalis*) követeli és szokása szerint kitanít, hogy „felnyithattam volna egy jó olasz szótárt“, hol ezt a jelentést megtalálhattam volna. Nem szólok most arról, hogy nagyon furcsa módszernek tartom valaminek egy könyvben tapasztalt hiányából azt a következtetést levonni, hogy az kívül fekszik az író ismereteinek a határán. De még furcsábbnak tartom, hogy Tagliavini, miután Zingarelli-jéből idézte az őt érdeklő értelmet, négy pontocskát tesz — és e mögött a négy pont mögött ép a szótárszöveg ama folytatását hallgatja el, mely az általam regisztrált, és általa elvetett „svábbogár“ értelmet magyarázza, bő példákat hozva fel rá: „Casa da piattole; vivere al buio come le piattole; avere il sangue di piattola“. Ma is ily értelemben mondják a piszkos, lomha emberről: *una piattola* . . . Nincs időm rá, hogy a jó szótárakból való tudományos idézés módszereiről Tagliavini-t kioktassam; arra sincs itt időm, hogy fölvilágosítsam arról, hogy a toszkán nyelvterület nem helyezhető a mai olasz művelt köznyelv szempontjából sem a többi olasz nyelvjárással egy szintre, hiszen ez a ma is aktuális olasz nyelvkérdés bozótosaiba vezetne. De ám nézzén utána a bíráló a Tommaso—Biagi-féle nagyszótárban (1922). Tizenhat sort fog benne találni a *piattola*-ról bő példatárral, de csak az általam számontartott értelemben! S vegye elő a *Nuovissimo Melzi*-t. Filológiai módszer szempontjából nem a legkifogástalanabb ez a szerkesztés és elterjedtség dolgában a francia *Petit Larousse Illustré*-nek megfelelő olasz munka. De (óh magyar kiadók örökre elérhetetlen délibábjai!) 1930.-i kiadásának címlapján az 506—510. ezer megjelölést olvasom, valamint azt a megjegyzést, hogy az olasz iskolákban és párisi középiskolákban bevezetett segédkönyv.***) S mit tanít ma a *Melzi* ijaknak és véneknek ötszáztízezer példányban a *piattola*-ról? „Insetto ortottero nero che sta nei luoghi oscuri ed umidi. Esce di notte. Fig. fam. persona noiosa“. Nincs tovább. Pontocskák sincsenek . . . Amaz a másik rovarka tudtom szerint nem éjjel jön elő rejtekéből s nem is a sötét helyeket kedveli különösebben. Engedje meg tehát Tagliavini — kit e ponton „jó szótárai“ kissé cserben hagynak — hogy amit *Melzi* ötthon ötszáztízezer példányban tanít iskolákban, családokban, én is taníthassam idegenben a mi szerény kis 2000 példányunkkal. S ezek után elhíhetjük azt, hogy a bíráló, amely jó ginekológus, ép olyan jó rovartudós, csak azt nem hihetjük, hogy e szó értelmezésével kapcsolatban a tudatlanság és rosszul informáltság vádját inszinuálni az objektív filológus föladata lett volna.

Van azonban Tagliavini-nek még egy bírálói mesterfogása: a nyilvánvalóan tipográfiai hibát a szerkesztő hozzáértésének rovására írja. Bizonyára minden hozzáértő elképzelheti, hogy mit jelent, ha idegen szöveget csak magyarul értő szedővel kell szedetnie; mennyi fáradságba kerül, hogy az idegen nyelv szótagolási szabályait az elválasztásoknál respektáltassuk és a sorszedés mechanizmusával folyton újból belopózó sajtóhibákat kiküszöböljük. A könyv ama

*) „Molle o tenaglia con cucchiari di grande dimensione per estrarre il feto, in parti difficili e pericolosi.“ II. kiad. Milano 1924. U. így A. Panzini: *Dizionario moderno*. VI. kiad. Milano 1931: 738.

**) A magyar nyelvművelés és stílus kultúra bizonytalanban tapogatózik, amíg nem tudunk egy magyar Larousse-t diákjaink és műveltjeink kezébe adni. *Szerk.*

tipográfiai tökéletlenségét szóvátneni, hogy olykor két etimológiailag különálló szócsoport egy bekezdésbe csúszott össze, csak természetes lett volna. De ha ebben valaki *szándékot* lát, az *eljárást* (?) „különösnek, igen különösnek“ itéli és kitanít, hogy az ibolyát jelentő „viola“ és „erőszak“ értelmű „violenza“ nem egytől származnak, akkor már kénytelen vagyok rosszhiszeműséget feltételezni. Ugyanezzel a joggal Tagliavini megtaníthatná Zingarellit arra, hogy így számolni: 155, 157, 156, 158 hibás dolog, hogy téves ily betűrendben tárgyalni a szavakat: *brocca* — *broscia* — *brocchiere*, és nem igaz, hogy *brocc-are* anynyit jelent, mint bronzsal bevonni (helyesen: *bronzare*), — csak azért, mert a második kiadásban a nyomda néhány oldalt felcserélt. Pedig ugyebár mennyi baj származhat abból, ha a jámbor ifjú megtanulja a nemlétező *broccheo* = bronzszínű, *brocchista* = bronzműves alakokat. Mindazonáltal Tagliavini a Zingarelli-t igen jó szótárnak tartja. És méltán!

Nincsen az a szótár, melynek mare magnumából hibákat kiböngészni ne lehetne. Zingarelli-vel még a II. kiadásban is megesik, hogy a kifejezésnél egy v. ö.-vel egy más szóalakhhoz utasít és mikor azt megkerestük, ismét visszaküld az előbbihez. Vagy itt van a Panzini „Modern szótár“-ának legújabb kiadása. *Gulasch*-t ír, *élijen*-t kiált, a *honved*-et pedig így magyarázza: *hon* = katonaság, a haza védője és *-ved*: pártfogás, védelem.

A baj megint csak ott kezdődik, ahol a bíráló a beállítás általánosításával azt a hitet szuggerálja, hogy a munka nem egyéb ilyen hibák láncolatánál. Hálásnak kellene lennem, ha Tagliavini a kölcsönös megbecsülés szokott formái között hívta volna föl figyelmemet kétségtelenül meglevő hiányokra. Az ő bírálati módját azonban talán úgy érzékeltethetem legjobban, ha befejezésül kritikájának kiindulási pontjára az ő hangnemében válaszolok. Szükségszerűleg nagyon apodiktikusnak kell lennem.

*

Tagliavini egy kis bevezetésben lényegileg megismétli azt, amit a magyarországi olasz szótáriródalom előzményeiről az *Europa Orientale* című várlalat *L'Ungheria* c. kötetében (Róma 1930: 270) mondott. Az első próbát a Bernardino Baldi 1617-i (? ez Baldi halálának az éve!) magyar-olasz szótárban látja. Különös, hogy nem emlékszik arra is, hogy már a XV. században van egy olasz-magyar szójegyzékünk (Zolnai Gyula: Nyelvmélekeink a könyvnyomtatás koráig, 1905: 6). A legkülönösebb azonban az, hogy Tagliavini sem itt, sem az *Europa Orientale Ungheria*-kötetében nem tud arról, hogy Faustus Verancsics a sebenicói születésű, Pozsonyban és Padovában iskolázott dalmata magyar már előbb írt és Velencében kiadott egy ötnyelvű szótárt, melyben az olasz és magyar nyelvek is szerepelnek,*) s hogy Baldi kis szószerete nem egyéb a Verancsics-szótár magyar szavainak betűrendben való kimásolásánál, hol az olasz, hol a latin kifejezés kísértében. Elég lett volna felütnie a Simonyi Szigmond szerkesztette *Nyelvészeti Füzetek* 46. számát (Bpest, 1907). Melich Jánosnak a *magyar szótáriródalom*-ról ott közölt alapvető tanulmányában a szükséges adatokat egybegyűjtve megtalálhatta volna (106—111. l.).

De Tagliavini a teljes dokumentációra úgy látszik egyébként sem törekszik. Nem régiben ismerttetést írt a *Giornale Storico della Letteratura Italiana*-ban, melyet a *Corvina* ugyancsak legutóbbi számában újból lenyomott. Ebben kitér az olasz-magyar hatáskutatás eddigi eredményeire. Persze a biblio-

*) *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae. Cum privilegiis. Venetiis, Apud Nicolaum Morettum. 1595.*

gráfiai felsorolásból kimaradt a régiek közül Széchy Károly és mások neve; Huszti József humanizmus-kutatásairól, Miskolczy István Anjou-korra vonatkozó tanulmányairól tudomással sem látszik birni, nem is szólva arról, hogy a kérdést tárgyaló két újabb összefoglaló cikk is ismeretlen előtte, annak ellenére, hogy olyan folyóiratokban jelentek meg, melyek igen kezeügyében fekdtek (I rapporti letterari tra l'Italia e l'Ungheria, *L'Europa Orientale* 1926 júl. 31.; Le passé et l'avenir des études italiennes en Hongrie, *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, 1925, 3—4. sz.). Az olaszok így természetesen téves véleményt alkotnak majd e tudományszakunk mai állásáról, ha Tagliavini-től azt a fölényes megállapítást hallják, hogy a legutóbbi időben az olasz-magyar érintkezések' élénkebbek a politika, mintsem az irodalom (? *irodalomtörténeti kutatást* akart mondani) mezéjén. No de Tagliavini fiatal még és ha kevesebb időt tölt azzal, hogy másokat akarjon leckéztetni, köztünk e területen tanulhat egyet-mást.

Ezzel pontot is teszek és az ügyet a magam részéről végleg lezártnak tekintem. A polémia nem kenyerem. Sürget a munka.

(Pécs.)

Kastner Jenő.

CSILLAGMADÁR.

... az idő Tiszája örökéletű
Kérésperccet virágozik lelkennek
E drága magyar ég alatt.

Ma dá ch y László első verseskönyve (Prometheus kiadás, Szeged, 1931). Impresszionista lélek. „Az élet szomorúfüzfáján a titok vizébe érő kis levél“. Kettősség: a hivatottság érzése s a hétköznapi szomorúsága adja Ma dá ch y verseinek alaptónusát. Nem tudja, hogy konkoly-e a búza között, vagy búza a konkoly között . . . Csak horizontot, színes, ragyogó vonalakat lát vakságában. Az életnek Janus-arca van s csak a szavak hoznak vígasztalást.

Nagyszerűen megírt sorok váltakoznak unalmas közhelyekkel. Vannak más fogyatékoságai is. Néhol halványan Mécs László-szerű, távolabbról pedig Ady-reminiszcenciák csendülnek meg soraiban. Rímélése, szabadverseiben ritmusérzéke szinte kifogástalan. Gondolatainak bő esője, világfelfogásának emelkedettsége biztatólag hat. Egyelőre még alakatlan egyéniség, de finom, nőies kedélye, a szemérmes stílus halk üteme és a lelki tisztasága máris megkülönbözteti őt fiatal társaitól.

(Szeged.)

Csanádi János.

CSODABOGÁR.

A *Szegedi Hírlap* írta egy eddig ki nem nyomozható városról (máj. 4.):

A szenátor urak inkább a színházi görlok körül szeretnek tömegelni, ha műveltségi alibit kell igazolni, akkor elmennek Barcelonába . . . Megmaradnak a maguk tanyai kultúrájának alföldjén a házilag füstölt tekintélyek kábító ködében . . . Legértékesebb, világparításban is megbecsült intézményeinket csípős kritika nyílfáporában úgy kellett ráoktrojálni a városra . . .